

**Mağfired Kemal Yunusođlu. Budist Türk Çevresi Eserlerde
Metaforlar, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2016, ss.
284, ISBN: 978-975-16-3204-3**

Deniz KARADENİZ

Ege University (İzmir/Turkey)
E-mail: d.karadeniz91@gmail.com

Elimizdeki eser, Sema BARUTÇU ÖZÖNDER'in danışmanlığında Ankara Üniversitesi'nde hazırlanan (2003) doktora tezine dayanmaktadır. Eser, "Önsöz" (s. 11-13), "Giriş" (s. 13-15), "Konu Külliyatı ve Kısaltmalar" (s. 15-26), "Dergi ve Diğer Kısaltmalar" (s. 26-28), "İşaretler" (s. 28-29) ve "Yazı Çeviri Sistemi" (s. 28-29) başlıklarının ardından "1. Bölüm: Metaforun Kuramsal Temeli" (s. 31-85), "2. Bölüm: Budhizm ve Buddhist Türk Çevresi" (s. 85-95), "3. Bölüm: Buddhist Türk Literatüründe Metaforların Yapısı" (s. 95-161), "4. Bölüm: Yapısal ve Kavramsal Türleri Bakımından Türkçe Buddhist Metaforlar" (s. 161-267) ana bölümlerinden ve "Buddhist Metaforlar Dizini" (s. 267-277) ile "Kaynaklar" (s. 277-284) başlıklarından meydana gelmektedir.

Önsöz bölümünde eserin konusu Budist Türk çevresi eserlerindeki Budist metaforların tespiti ve metafor olayları oluşturmak şeklinde belirtilmiştir. Eski Türkçe ile ilgili semantik alan çalışmalarının azlığına değinen yazar, eserin teorik çerçevesinin çağdaş metafor teorilerine göre oluşturulduğunu ifade etmektedir.

Giriş bölümünde ise eserin teorik açıdan büyük ölçüde LAKOFF ve JOHNSON'ın *Metaphors we Live by* (University of Chicago Press, Chicago 1980) adlı eserine ve Lakofyanca yaklaşım (Lakovian approach) olarak bilinen dil, kültür ve idrakle ilgili teorilere dayandırıldığı belirtilmiştir.

Eserin birinci bölümünde metaforun kuramsal temeli ve bu konuyla ilgili çeşitli sorunlar, “1.1. Metafor Nedir?”, “1.2. Metaforun Esas Rolü”, “1.3. Metaforun Meydana Gelişi”, “1.4. Çok Anlamlılık ve Metafor”, “1.5. Eşanlamlılık ve Metafor”, “1.6. Metonimi ve Sinekdoka”, “1.7. Benzetme ve Metafor”, “1.8. Metafor Üzerine Çalışmalar”, “1.9. Metafor Üzerine Görüşler”, “1.10. Bilişsel Anlam Bilimi Üzerine”, “1.11. Metaforların Sınıflandırılması Meselesi”, “1.12. Metaforu Etkileyen Unsurlar” başlıkları ve başka alt başlıklar altında, örnekler aracılığıyla detaylı bir biçimde ele alınmıştır. Metafor için LAKOFF'un “*metafor, bir kavramın bir başka kavramla algılanma ifadesi olarak söylenmesidir, bu iki kavram arasında benzerlik ve bağ mevcuttur*” (s. 31) görüşü verildikten sonra metaforların gerçekte ne ifade ettiği üç maddede açıklanmıştır:

1. Bizim hedeflediğimiz amaçla birlikte esas anlama uygun yeni anlam yükler. *Kardeşim melektir* örneğinde *melek kardeşim* kavramına yüklenen yeni anlamdır.

2. Bir başka nüfuz alanında, örneksime yoluyla esas anlamın kavramsal yapısını büyütür. Örneğin, *Enflasyonun ateşi düşürüldü*. Bağlama göre buradaki *ateş* bir hastalık belirtisi anlamındadır. Fakat bu belirti, farklı bir nüfuz alanında örneksime ile ödünç alınmaktadır. Dolayısıyla ateşin kavramsal yapısı büyümektedir.

3. Kavramların geleneksel işlevlerini yerine getirerek esas anlam ifade eden kavramı görünüşü ve içeriğini bir alandan başka bir alana taşır. Böylece yan anlamları meydana getirir. Örneğin, *masanın ayağı, kapının kolu, dağın başı, denizin burnu*, vs. (s. 33)

Metaforların dünyayı algılamada büyük bir role sahip olduğu ve metaforların çoğunluğun düşündüğü gibi sadece edebiyat ve sanatta kullanılan ifade biçimi veya söz sanatından ibaret olmadığı, düşünce dünyamızı yansıtan ve dünyayı algılamamızda büyük bir rol üstlenebilecek potansiyele sahip olduğuna “1.2.

Metaforun Esas Rolü” bölümünde değinilir (s. 33-34). Sonraki başlıklarda metaforun çok anlamlılık ve eşanlamlılık ile ilişkisi, metonimi-sinekdoka-metafor ilişkileri ve ARISTO’dan itibaren metaforla ilgili görüşler ele alınmıştır. Budist Türk çevresi metinlerindeki metaforları bilişsel dilbilimi teorilerinin temelinde inceleyen eserin 1.10. Bilişsel Anlam Bilimi Üzerine başlığında bilişsel anlambiliminin esas kuramı birkaç maddede özetlendikten sonra bilişsel anlambiliminde metafora dair bazı terimler hakkında bilgi verilmiştir. “1.11. Metaforların Sınıflandırılması” başlığında metaforlar çeşitli açılardan sınıflandırılmıştır ve “1.12. Metaforu Etkileyen Unsurlar” başlığında ise kültür-metafor ilişkisi, metaforun dilbilgisi açısından yorumlanması, bilişsel dilbilgisinde metafor, metafor-çeviri-çevirmen ilişkileri gibi konular farklı alt başlıklarda ele alınmıştır.

“Buddhizm ve Buddhist Türk Çevresi” başlıklı ikinci bölümde “2.1. Buddhizm Üzerine”, “2.2. Buddhist Türk Çevresi” ve “2.3. Türk Buddhist Literatürü” başlıkları ve başka alt başlıklar yer almaktadır. Bu başlıklarda Budizm’in ortaya çıkışı, yayılma ve gelişme süreçleri, üç ana mezhebi ve Budizm’in temel öğretisinden söz edilip Türklerde bu dinin yayılma süreçleri, algılanması ve Budizm-Mani dini ilişkisi ile Türk Budist Literatürü hakkında bilgi verilmiştir.

Eserin üçüncü bölümü olan “Buddhist Türk Literatüründe Metaforların Yapısı” kısmında “3.1. Buddhist Metafor Sebepleri ve Oluşma Sebepleri Üzerine”, “3.2. Buddhist Türkçe Eserlerde Kaynakları Bakımından Metaforlar” ve “3.3. Ortaya Çıkan Diğer Meczazlar” ve “Metaforla İlişkileri” başlıkları ve çeşitli alt başlıklarda yazarın da ifade ettiği gibi belirli metaforların yapısı Budist kültür özellikleriyle birleştirilerek bilişsel anlambilimi teorileri açısından değerlendirilmiştir. (s. 95)

“3.1. Buddhist Metafor Modelleri ve Oluşma Sebepleri Üzerine” başlığı altında Budist kültürün metaforların şekillenmesine etkisi üzerinde durulmuş ve ardından seçilen Budist kavramlar ve bunlarla ilgili metaforlar Budist kültür çerçevesinde, Budist Türk çevresi eserlerinden parçalarla da desteklenerek analiz edilmiştir. Örneğin, “3.1.2.2. Işık İmajı” alt başlığının Buddha maddesi altında Buddha aydır metaforları şu şekilde örneklenip açıklanmıştır: burhanlık ay teñri bursañ kuvrağlıg yultuzlar grahlar kuvrağı birle ol ayıg kılınçig bulittın arıgın siligin ündiler (Berliner Turfantexte III: 384-88) “Buddha ayı, rahipler cemaati

yıldız (ve) gezegenler topluluğu ile o kötü amele sahip buluttan temiz olarak çıktılar/yükseldiler.”

Buddha'nın ay olarak kavramsallaştırılması onun karanlığı aydınlatıcı özelliğinin bir başka ve daha netleştirilmiş ifadesidir. *Buddha aydır* metaforlarında görülen Buddha'nın ay olarak kavramsallaştırılması ise onun karanlığı aydınlatıcı özelliğinin bir başka bir ifadesidir. Doğadaki ay geceyi aydınlatır. Buddha da gece olan, karanlığa bürünen bu dünyayı, tıpkı bir ay gibi düşünceleri ve fikirleri ile aydınlatır. (s. 112)

“3.2. Buddhist Türkçe Eserlerde Kaynakları Bakımından Metaforlar” başlığı altında çeviri-metafor ilişkisi, Türkçe kökenli metaforlar ve Budist Türkçe metaforların biçim bilgisi çeşitli alt başlıklarda ele alınır. “3.3. Ortaya Çıkan Diğer Mecazlar ve Metaforla İlişkileri” maddesinde ise Metonimi, Sinekodoka ve Benzetme alt başlıkları yer alır.

Eserin dördüncü bölümü olan “Yapısal ve Kavramsal Türleri Bakımından Türkçe Buddhist Metaforlar” başlığı altında, “4.1. İç Yapıları Bakımından Buddhist Kavramsal Metaforlar” kısmında töz ve karma metaforlar incelenmiştir. “4.2. Kavram Türleri Bakımından Buddhist Kavramsal Metaforlar” kısmında ise ontolojik metaforlar, yön metaforları ve yapısal metaforlar ele alınmıştır.

Beşinci ve son bölüm olan “Buddhist Kavramlar ve Metaforlu Kullanımları” bölümünde, Budizm ile ilgili temel kavramlar üzerinden gelişen metaforlar, Budist kültür çerçevesinde yapısal ve kavramsal türleri bakımından incelenmiştir. Örneğin, Budizm ile ilgili temel kavramlardan biri olan *triratna* ‘üç mücevher’ kavramı, “5.1. Triratna” başlığı altında ilk olarak Türkçe, Sanskritçe ve Çince karşılıkları verilip bu kavram hakkında bilgi verildikten sonra kavramla ifade edilen Buddha, dharma ‘öğreti’ ve saṅgha ‘topluluk’ kavramları alt başlıklarda açıklanır ve bunlarla ilgili metaforlar yukarıda belirtilen ilkeler ışığında analiz edilir. “5.1.1. Buddha” başlığının “(5.1.1.1). Buddha Varlıktır” maddesinin “(5.1.1.1.2). Buddha Tabipler Kralıdır” metaforu şu şekilde ele alınmıştır: eñ kénki etözüg élinteçi yég üstünki otaçılar iligi agulug okug tartdaçı erür men (Berliner Turfantexte III: 520-23). “En sonundaki vücudu iyileştirici (kelime anlamı yetiştirici) mükemmel üstün tabipler kralı (ve) zehirli oku çekip çıkaracak olan benimdir.”

Bağlamdan bakıldığında cümlenin öznesi Buddha'dır. Örnekteki *aguluğ ok* 'zehirli ok' ifadesi ise 'günah' için kullanılmaktadır. Günah soyut bir kavram iken *ok* gibi bir nesne ile kavramlaştırılmakta ve sonuç olarak "günah zehirli oktur" (<günah nesnedir/şeydir) ontolojik metaforu meydana gelmektedir. Okla yaralanan insana eski dönemlerden itibaren tabipler ya da doktorlar müdahale ederler. Zaten *otaçılar iligi* 'tabipler kralı' ifadesi Buddha'nın 'tabiplik' sıfatını, üstelik tabiplerin tabibi, yani kral tabip olduğunu göstermektedir. "Buddha tabipler kralıdır" metaforu Buddha'nın canlı varlıkları 'kurtarma' yolunda ne derece yetkin olduğunu vurgulamaktadır. (s. 194)

Beşinci bölümden sonra "Buddhist Metaforlar Dizini (Kaynaklara Göre)" yer almaktadır. Dizinin, çalışmada geçen metaforların 'hedef alanlarına' göre hazırlanması sebebiyle bu kısmın bir 'hedef alan dizini' olarak da dikkate alınabileceği yazar tarafından önsöz kısmında belirtilmiştir. (s. 12)

"Kaynaklar" bölümü ile eser biter. Eserin başında yer alan Konu Külliyatı ve Kısaltmalar başlığında belirtilen kaynaklar, Kaynaklar kısmında tekrar belirtilmemiştir.

Her dilin kendi renk tonunu açığa vurmada ve konuşanlarının düşünce dünyalarını yansıtmada önemli bir yere sahip olan metaforların, Türkleri büyük bir Budist külliyat oluşturmaya sevk edecek kadar tesiri altına alan Budizm'in ve Budist kültürel kavramlarının ışığında, modern dilbilimi metotlarına dayandırılarak oldukça detaylı bir biçimde incelendiği eser ile Türkoloji dünyası büyük kazanımlar elde etmiştir.